

Virtuální hospice – dějepis: Úvod do tématu ŠOA

Odborná analýza hodiny (evaluace)

Autor: PhDr. Denisa Labischová, CSc.

Výchovně vzdělávací cíl: Přiblížit každodenní život v terezínském ghettu, rozvíjet hodnoty a postoje žáků – podnítit vcítění se do osudu židovských obětí, především prostřednictvím konkrétních životních příběhů dětí.

Úvodní zamyšlení

Vyučující dějepis na gymnáziu v Novém Strašecí musela při tematickém rozvržení a časovém plánování vzdělávacího obsahu svého předmětu stát před zásadní volbou. Měla možnost zvolit cestu v našich školách poměrně obvyklou, tedy snažit se pokrýt co nejširší záběr učiva v chronologickém sledu a pojmout gymnaziální dějepis v souladu s cyklickým osnováním jako prohlubující opakování látky probírané v základní škole (resp. na nižším stupni gymnázia), nebo mohla výběr učiva podřídit snaze o vymezení klíčových témat dějin s akcentem na historii 20. století a těm se pak věnovat do hloubky (tuto variantu preferuje mj. alternativní návrh RVP pro gymnaziální vzdělávání). Z virtuální hospice sice není zřejmé, jak je dějepis v konkrétním školním vzdělávacím programu gymnázia v Novém Strašecí koncipován celkově, je však zjevné, že problematice holocaustu je vymezen dostatečný časový prostor tak, aby nezůstalo u pouhého přehledu faktografie.

Zvolené formy a metody

Natočená hodina představuje druhou část dvouhodinového bloku, věnovaného vstupu do problematiky holocaustu. Cílem tohoto dvouhodinového programu byla především **motivace** žáků a vzbuzení zájmu (až „potřeby“) zabývat se tématem i nadále v následujících dějepisných hodinách. Vyučující k tomu využila promyšleného a vhodně kombinovaného souboru **zážitkových a aktivizujících metod**, z vyučovacích forem pak především **skupinovou práci**.

Prostorové uspořádání učebny

Prostorové uspořádání učebny je uzpůsobeno převažující výukové formě – skupinové práci. Žáci jsou rozsazeni u několika stolů po pěti. Jistou nevýhodou je (pro danou vyučovací hodinu však nepřilíš podstatnou, neboť dle záznamu spolupracují všichni žáci bez rozdílu), že vždy dva žáci u stolu sedí k vyučující zády.

Průběh hodiny

V úvodu druhé vyučovací jednotky dvouhodinového programu učitelka odkazuje a navazuje na hodinu předchozí a vysvětluje pokyny k ústřední vyučovací aktivitě – skupinové práci. Úkolem každé z pěti skupinek je přečíst si zadanou báseň, diskutovat o jejím obsahu, snažit se interpretovat ji a na základě této interpretace vyjádřit její poslání a svůj pocit z ní prostřednictvím živého obrazu, ten pak následně prezentovat před spolužáky. Současně s prezentací obrazu má jeden z žáků ze skupiny přednést text básně nahlas. Vyučující

zdůrazňuje význam promyšlené kompozice pro dosažení maximálního účinku na obecenstvo (např. respektovat zadní prostor jako „slepé“ místo bez diváků) a současně zadává vybrané dívce ještě jeden úkol, který pro danou chvíli zůstává ostatním žákům utajen (v závěru každého živého obrazu podat informaci o autorovi básně, jeho věku a osudu).

Další fáze vyučovací hodiny v minutách

1:40–12:00 – příprava živých obrazů ve skupinách. Učitelka obchází jednotlivé skupiny žáků, naslouchá jejich nápadům a snaží se je případně pozitivně nasměrovat (vystihnout zejména náladu a emoce básně a personifikovat je, snažit se o jednoduchost a srozumitelnost vyjádření obrazem). Ze záznamu je zjevná aktivita a snaha všech žáků zapojit se co nejlépe a vytvořit působivý obraz, který koresponduje s obsahem básně. Drobný problém v jedné ze skupinek (jež sestává pouze ze tří žákyň a postrádá recitátora) řeší vyučující pohotově oslovením jiné žákyň, o níž ví, že recituje ráda a dobře.

12:00–17:35 – vysvětlení zásad pro prezentaci. Učitelka se rozhodla použít jako znamení začátku a konce obrazu úder na triangl. Pro docílení vysoké emocionální působivosti je triangl jistě vhodnější než např. mluvené slovo, které by mohlo dojem naopak narušit (záměrem je realizovat celé pásmo zcela beze slov s výjimkou samotného přednesu básně a dovětku o autorovi). Zvuk triangu a jeho rezonance je navíc velmi příjemná, podtrhuje náladu. Vyučující vybízí žáky ke snaze o maximální soustředění a dešifrování výrazů a významů živých obrazů. Úsilí a obrovský zájem pedagožky na tom, aby se prezentace co nejlépe vydařila, zřejmě způsobily, že bylo objasnění pokynů v této části hodiny věnováno poněkud více času.

18:00–23:35 – žáci se staví do půlkruhu a úderem na triangl je spuštěno samotné představení živých obrazů. To probíhá přesně dle pokynů (drobné zaváhání usměrňuje vyučující pokynutím hlavou). Všech pět obrazů je možné hodnotit jako velmi působivé, přesvědčivé a v nonverbálním vyjádření velice vyžralé. Vyspělé je zároveň obecenstvo, ani jeden z žáků pásmo nenarušuje. Prezentace je dokladem správného výběru metody – skutečnost, že aktéři plynule přecházejí v recipienty, jen umocňuje celkový emocionální účinek.

24:00–26:00 – vzhledem k silnému emocionálnímu prožitku ponechává vyučující pár chvil pro „doznění“ obrazů beze slov, uvolnění a uspořádání myšlenek a dojmů. Zároveň orientuje žáky na vyjádření vlastních pocitů a názorů, postižení smyslu obrazů (s tím, že ne každý z žáků musí promluvit – respektuje se zásada dobrovolnosti). Upozorňuje také na aktivity, jež budou následovat v dalších hodinách programu (využití oral history v besedách s pamětníky).

26:00–32:00 – diskuze. Žáci vystupují v diskusi aktivně, vyjadřují otevřeně své pocity, dojmy a význam tématu spatřují především v prevenci extremistických postojů a projevů v současnosti.

32:00–36:00 – vyučující se dotazuje na smysl zvoleného řazení pěti básnických textů. Žáci jsou společně schopni přijít na všechna tři kritéria výběru a posloupnosti básní (poslední verše vyjadřují jistou naději a autorka dosud žije, uprostřed jsou řazeny básně dětí jako díla nejdojemnější, chronologické hledisko), učitelka upozorňuje na vzpomínky pamětníků na obrazovkách muzea v Terezíně a na pamětnické vzpomínky autorky poslední básně A. Synkové. V závěru této části je celá aktivita zhodnocena.

36:00–45:00 – druhá stěžejní aktivita hodiny. Žáci si prohlížejí obrázky Helgy Weissové, jež byla do terezínského ghetta transportována ve svých 12 letech. Učitelka předčítá vhodně vybraný výňatek z deníku Weissové, který ilustruje pocit zmaru a ztráty domova a bezpečí („vrývám si do paměti věci z domova“). Úkolem žáků je napsat Helze vzkaz před transportem na východ (jeden z posledních transportů v říjnu 1944). Fiktivní vzkaz lze napsat za sebe nebo je možné se vžít do vrstevníka Helgy (přítele, člena rodiny). Záběry dokládají, že i tato metoda vyvolává u žáků silné prožitky, u některých pláč. Vzkazy nejsou z časových důvodů předčítány před třídou, hodina končí, vyučující krátce hodnotí celkovou práci (děkuje za hodinu, která se povedla) a naznačuje návaznost látky v dalších hodinách (osobnost Jiřího Ortena, osud Helgy Weissové).

Pedagogická interakce a komunikace

Vyučující hovoří kultivovaným jazykem, naslouchá žákům, dává jim prostor pro vyjádření vlastních postojů a pocitů, respektuje právo neodpovídat, zúčastnit se aktivity dobrovolně. Nonverbální komunikace pedagožky je v souladu se sdílenými obsahy (vstřícný postoj, otevřenost). Interakce a komunikace ze strany vyučující spoluutváří prostředí důvěry a vzájemného respektu, což je z průběhu hodiny patrné (žáci jsou uvolnění, otevření, zároveň vnitřně disciplinovaní a aktivní).

Hodnocení a sebehodnocení

Vyučující hodnotí zdařilost výstupů (živých obrazů) „*umělecké dílo, které mohou diváci vnímat a mít z něj zážitek*“ a pokrok žáků v dovednosti dramatizace, vybízí žáky k sebereflexi a sebehodnocení („*uvědomili jste si sami, jaký kus cesty jste ušli?*“).

Vazby a přesahy

Výchovně vzdělávací obsah zahrnoval interdisciplinární vazby především k českému jazyku a literatuře (osobnost Jiřího Ortena, zařazení básní a jejich interpretace, recitace), výtvarné výchově (estetické vnímání obrazů Helgy Weissové) a přesahy do osobnostní a sociální výchovy (sebereflexe, komunikace verbální i nonverbální) a multikulturní výchovy (tematika holocaustu).

Dotaz pro vyučující

Záběry ukazují, že žáci mají k dispozici studijní text „Perzekuce českých židů za Protektorátu“ s přehledem základní faktografie. Jsou ve výuce dějepisu na gymnáziu

v Novém Strašecí používány klasické učebnice? Jaké metody jsou využívány k výkladu nového učiva (faktografie)?

Náměty k internetové diskuzi

1. Ze záznamu virtuální hospitace je patrné, že živé obrazy ve spojení s recitací veršů dětských obětí holocaustu nebo psaní fiktivních vzkazů dívce připravující se do židovského transportu mají **silný emotivní účinek** (někteří žáci se v průběhu hodiny rozplakali). Vyučující naložila s touto situací poměrně citlivě. V diskuzi s pedagogy z jiných škol bychom mohli otevřít téma, jak adekvátně reagovat v obdobných situacích, jaké zkušenosti kolegové z jiných škol mají, které techniky jsou vhodné pro uzavření „těžkého“ tématu a odreagování žáků.

2. Diskutovat by se mohlo i o tom, jak často a pro které učivo jsou do výuky dějepisu zařazovány **metody dramatické výchovy**, jaké konkrétní metody dramatizace jsou preferovány a proč (pantomima, živé obrazy, plná hra, improvizace, hra v roli atd.).

3. **Tématu holocaustu** je v dějepisném vyučování na gymnáziu v Novém Strašecí věnován značný prostor. Uplatňovány jsou zážitkové metody, dramatizace, oral history, práce s vizuálními prameny a jiné. Zajímavé budou jistě metodické náměty ostatních kolegů pro výuku tohoto klíčového tématu dějin 20. století (tipy na výukové projekty apod.).

Závěrečné shrnutí

Průběh virtuální hospitace ukázal, že pedagožka má bohaté zkušenosti z oblasti dramapedagogiky, které v této hodině výborně uplatnila. Prvky dramatické výchovy je nutné do výuky zařazovat systematicky a vždy promýšlet, která z konkrétních metod je pro výuku daného obsahu adekvátní. Toto se vyučující jednoznačně podařilo – pro dosažení afektivních cílů zvolila **živé obrazy** spojené s **recitací veršů**, jež mají v mnoha ohledech větší potenciál zasáhnout emocionální stránku aktérů i „diváků“ než např. metoda plné hry. Při úvaze, zda ve výuce realizovat dramatizaci, je vždy potřeba zohlednit „připravenost“ konkrétní skupiny žáků (jak naznačovaly odkazy vyučující na práci v minulých ročnících, dramatizace v této třídě je postupně rozvíjena již od prvního ročníku). Ne každá třída je jako celek dostatečně semknutá tak, aby se dramatizace mohla odehrát v důvěrné a bezpečné atmosféře. Ne každý vyučující je disponován k tomu, aby dramatizaci v rámci výuky citlivě řídil a usměrňoval (vždy je zde riziko nepředvídatelnosti a možného překvapení, což některým učitelům nemusí vyhovovat). Každý pedagog má svůj optimální výukový styl a možnost volby odpovídajících vyučovacích metod a forem.

Chtěla bych paní Mgr. Ivě Dvořákové poděkovat za to, že dala ostatním kolegům možnost nahlédnout do způsobu své práce a ukázat, že dějepis je možné učit tvořivě, podtrhnout jeho prožitkovou, emocionální a estetickou stránku a nenásilně formovat hodnoty a postoje žáků v atmosféře důvěry, respektu a tvůrčí kooperace.